

speciaal voor het verblijf in Tunesië is samengesteld. Al kan men Tunis niet tot het heete klimaat rekenen, zoo nadert het er toch eenigszins toe, waardoor de raadgevingen in dit boek ook waarde hebben voor de tropen.

Zooals dat in den laatsten tijd met boeken over hygiëne gebruikelijk wordt, is het werk in twee deelen gesplitst, waarvan het eerste de gezondheidsleer behandelt en het tweede raadgevingen bevat omtrent de hulp, die leeken aan zieken kunnen verleenen.

Al vinden wij in het eerste gedeelte geen nieuwe beschouwingen, zoo heeft LEMANSKI toch kans gezien om het nieuw te maken door de hoogst origineele en aantrekkelijke wijze, waarop hij het bekende vertelt. Men leest het boek als uitspanning, voor zijn genoegen en is voortdurend nieuwsgierig te zien, hoe hij een volgend onderwerp zal behandelen.

Wel komen er eenige herhalingen van dezelfde raadgevingen in voor; maar zij zijn dan weer op een andere wijze gezegd, dus niet vervelend, terwijl daardoor elk hoofdstuk op zich zelf een geheel vormt. Vooral waarschuwt hij tegen het gebruik van alcohol en te sterke voeding met vleesch. Al noemt hij zich een voorstander van het vegetarisme, zoo acht hij toch het gebruik van visch, gevogelte, bouillon, eieren en melk gewenscht en staat het drinken van lichte wijnsoorten toe.

Het tweede gedeelte zal door leeken moeilijk worden begrepen door de groote hoeveelheid kunsttermen, waarvoor hij een lexicon er bij geeft; maar het telkens opzoeken der beteekenis levert zeker voor den gewonen lezer moeilijkheden. De raadgevingen, natuurlijk naar de Fransche school, om dat zoo te noemen, zijn zeer goed. Opmerkelijk is zijn raad aan kolonisten om iedereen, die bij hen in dienst komt, zelf te revaccineeren. Er schijnt aan de vaccinatie in Frankrijk nog al wat te ontbreken.

De Directeur général de l'Enseignement public en Tunésie deelt in een aanbevelend woord mede, dat hij het besluit genomen heeft dit boek als prijs te geven aan de leerlingen der verschillende scholen. Zoo kan het, voornamelijk het hygiënische gedeelte, veel nut doen.

Dr. C. L. VAN DER BURG.

INGEZONDEN.

Geachte Redactie!

Vergun mij enkele opmerkingen naar aanleiding van het ingezonden stuk van Dr. SCHERMERS in uw *Tijdschrift* van 23 Augustus j.l., n°. 8. Ook ik was in het begin dezer maand in de gelegenheid, om het annex aan het gesticht

voor krankzinnigen te Düren te bezichtigen en door de welwillendheid van Dr. FABRICIUS persoonlijk door hem te worden rondgeleid en van gedachten te wisselen. De meening van de andere geneesheeren vernam ik niet, wel echter, evenals de geachte inzender, dat Dr. FABRICIUS met zijn inrichting niet bijster was ingenomen, waarover ik hem aan het eind van het bezoek mijn leedwezen betuigde; toch is dit niet te verwonderen en het komt mij voor, dat de reden daarvan te zoeken is in het feit, dat onze collega niet de juiste opvatting heeft van het standpunt, dat noodzakelijkerwijze tegenover zijn gevaarlijken moet worden ingenomen; hij erkent n.l. niet, dat deze individuen, onder wie de gevaarlijkste, die men zich denken kan, niet anders dan door gestrengheid, door kracht van woorden, maar vooral van daden, kunnen worden bedwongen en dat maatregelen hier noodzakelijk kunnen zijn, die in een gewoon gesticht voor krankzinnigen niet geoorloofd zijn. Daarbij komt, dat de vele ontvluchtelingen, naar mij werd medegedeeld, te wijten waren aan de onvoldoende voorzorgsmaatregelen, door de „Verwaltung” genomen bij den bouw van het annex, niettegenstaande de psychiaters eenstemmig hadden gewaarschuwd; ook bij onze oostelijke naburen schijnt dus helaas het medisch gezag niet altijd het hoogste gezag te zijn in zake krankzinnigenverpleging. Dat echter ook van medische zijde, naar mijn meening althans, onvoldoende is begrepen, moge blijken uit de mededeeling van Dr. FABRICIUS, dat hij het strenge systeem niet aandurfde; men bedenke: iemand, die in dronkenschap of drift of een ongelukkige combinatie van omstandigheden een zwaar delict pleegt, wordt misschien voor zijn leven lang opgesloten, doch deze slechtste en gevaarlijkste aller menschen, die steeds op misdaad zinnen en misschien wie weet welke en hoe talrijke misdaden op hun geweten hebben of daartoe ieder oogenblik in staat zijn, deze beminlijke personages behooren te worden ontzien of wel hun medemenschen aan hen gewaagd enkel en alleen omdat zij ziek zijn verklaard, hoewel dit ziek zijn gewoonlijk na langdurig overleg wordt vastgesteld, het feit meermalen verre van vaststaat, het ziek zijn bijna steeds een relatief begrip is; gewoonlijk toch betreft het gevallen van gedeeltelijke toerekenbaarheid, als men wil, en is het individu zich zeer goed bewust, wat hij doet.

Het deed mij dan ook weldadig aan den volgenden dag bij mijn bezoek aan het annex aan de strafgevangenis Klingelpütz te Keulen een geheel andere meening te hooren voorstaan; de autoriteit op gerechtelijk-geneeskundig gebied aldaar is Dr. LONGARD, die zijn psychiatrischen werkkring heeft aan de gevangenis en jaarlijks 5 à 6000 gevangenen onderzoekt; LONGARD zeide mij, dat het te Düren niet goed zou gaan, tenzij de zaak psychiatrisch anders werd gedacht en beter aangepakt. Slechts „Militärische Bewachung” en de strengst mogelijke tucht kon naar zijn meening raad schaffen; in een rede die hij kort voor mijn bezoek had gehouden en mij na zou sturen, doch die mij tot op dit oogenblik tot mijn leedwezen nog niet is geworden, schijnt LONGARD het gewaagd te hebben dit denkbeeld openlijk uit te spreken; naar hij zeide, was hij de eerste in Duitschland, die het heeft aangedurfd dit principe te verklaren voor de grondstelling, waarmede de behandeling der gevaarlijken staat of valt.

Het is opmerkelijk, dat niettegenstaande de gebrekkige voorbereiding en

uitvoering van den bouw en de milde behandeling eenig ongeval te Düren tot op heden niet is voorgekomen; ook ten tijde van mijn bezoek was alles rustig, al had men stormachtige dagen beleefd; slechts enkelen waren geïsoleerd, zoodat het mij toescheen — en ik nam de vrijheid dit aan Dr. FABRICIUS op te merken — dat, wanneer voorzien zal zijn in de bezwaren van de hoogst ondoelmatige ligging van het annex (aan den publieken weg, die zoowel aan de voorzijde, waar men bezig was een muur te bouwen van vier meter hoog, als aan de achterzijde langs de inrichting loopt, waardoor aan vrienden en verwanten ruimschoots de gelegenheid wordt gegeven de plannen tot ontvluchting te steunen) en tevens de isoleerkamers doelmatiger zijn ingericht, en ook daarmede is men op den goeden weg, dat dan het ergste spoedig geleden zal zijn; dan is daarmede aan de andere gestichten in de Rijnprovincie een weldaad bewezen, zooals door Dr. FABRICIUS volmondig werd erkend; ook al ware dit niet zoo, men vergete niet, dat een persoonlijke opvatting de groote tastbare voordeelen van het systeem van concentratie niet te niet kan doen; alles hangt af van een juiste keuze der patiënten en van de behandeling.

Dat men ten onzent praktisch de noodzakelijkheid heeft erkend van afzonderlijke inrichtingen, bewijst de in aanbouw zijnde afdeeling voor gevaarlijken te Medemblik en ieder, naar ik vertrouwd ook onze geachte tegenstander zelf, zal erkennen, dat de moderne gestichten niet ingericht zijn op dergelijke individuen en het niet aangaat overal de onkosten van bouw, organisatie en speciale verpleging en prophylaxe voor één enkele of hoogstens twee gevaarlijken te maken.

In het jongste nummer (n°. 3—4) van de *Psychiatrische en Neurologische Bladen* vindt men overigens de argumenten der voor- en tegenstanders uitvoerig weergegeven: wie zich daarvoor interesseert verwijs ik naar dit Rapport (blz. 285—306), waar de door Dr. SCHERMERS vroeger, in 1894, te berde gebrachte bezwaren afdoende zijn behandeld en mijns inziens te niet gedaan. Nu ik in het artikel van Dr. SCHERMERS geenerlei nieuwe argumenten bijgebracht vind, reken ik mij ontslagen van de taak te dezer plaatse nog eens de groote voordeelen van het concentratie-stelsel boven de verspreiding der gevaarlijken over de gestichten uiteen te zetten; wanneer de afdeeling voor gevaarlijken te Medemblik gereed is en zal blijken aan de te stellen eischen te voldoen en aldaar alle gevaarlijken uit de Nederlandsche gestichten kunnen worden opgenomen, zal men voorloopig kunnen volstaan met een annex aan een gevangenis; een dergelijke inrichting schijnt mij in elk geval dringend noodig, al was het alleen om de miskennis der aperte gevallen van krankzinnigheid te voorkomen en de psychiatrische idee in de gevangenis toegang te verleen, die thans stelselmatig wordt geweerd.

Moge de jonggeboren Staats-commissie deze moeilijke quaestie op de juiste wijze aanvatten en tot een goed einde brengen, om te voorkomen, dat de belangen van de Nederlandsche gestichten en van onze krankzinnigenverpleging worden achtergesteld bij die van enkele minderwaardige individuen, die ongeneeslijk en onverbeterlijk in vele gevallen, slechts leven tot schade en schande van zich zelf en van hun medemenschen.

Den Haag.

Dr. S. REELING BROUWER.